

INTERJÚK

Balogh Flóra:

Egy mindenkiért, mindenki egyért? – Class action Magyarországon

A Kormány 2015 januárjában elfogadta az új polgári perrendtartás koncepcióját. Az angolszász jogrendszerben létező class action, valamint annak kontinentális változatai, vagyis csoportos kereset átültetésének lehetősége is felmerült, ami egy teljesen új eljárás lenne hazai jogrendünkben. Mit kell erről az eljárásról tudni, és hogyan lehetne alkalmazni ez Magyarországon? Dr. Udvary Sándorral, a Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezető docensével beszélgettünk.

Mit jelent ma a class action, hogyan alakult ki ez az eljárás?

A *class action* egy Amerikai Egyesült Államokban kialakult, reprezentatív tömeges perlési eszköz, amelynek a gyökerei egészen a *common law*-ba nyúlnak vissza. 1848-ból származik az első amerikai döntés, amelyben ilyen tömeges perlési lehetőséget biztosítanak a bíróságok. Hosszú ideig nem volt jelentős gyakorlata, irodalma, de az 1930-as évekre a tömegtermelés, a tömeggyártások, az iparosodással összefüggő tömeges balesetek szükségessé tettek egy olyan eszközt, ami érdemben is alkalmas arra, hogy tömeges jóvátételt biztosítson a polgároknak. Emiatt a harmincas években megalkotott szövetségi polgári perrendtartás, az *FRCP* egy régebbi verziója már tartalmazta a *class action*-t, ami egy reprezentatív tömeges igényérvényesítési eszköz. Ezt a hatvanas években jelentősen átdolgozták a maival közel azonos formájára, modern formájában tehát most körülbelül 50 éves a jogintézmény. Ezalatt az ötven éve alatt óriási gyakorlata, még hatalmasabb irodalma keletkezett az Egyesült Államokban. Rengeteg joggyakorlati, jogalkalmazási problémával találkoztak alkalmazása közben, aminek következtében a 2000-es években egy általános átalakításon esett át. Mindezek abba az irányba mutatnak, hogy az egyébként számos hátrányos vonással rendelkező *class action* gyakorlatát egy élhető, alkalmazható gyakorlattá szelídítsék.

Tipikusan milyen sérelmek orvoslására szolgál? Vannak kifejezett ügytípusok, amelyek esetén alkalmazzák?

Ha megnézzük az *FRCP* 23. cikkét, akkor azt látjuk, hogy nincsen meghatározva, hogy milyen anyagi jogi igényekre érvényesíthető. Ennek ellenére vannak olyan jellemző típusok, amelyekre alkalmazzák. Közbevetőleg jegyzem meg, hogy az amerikai joggyakorlat és jogrend gyökeresen tér el a miénktől. Bármennyire is vannak hasonló római jogi alapok, mára ez a fejlődés nagyon szétvált, és vannak olyan hiátusok, amelyek az európai szem számára teljesen megoldottnak tűnnek a 21. századra. Például a *class action*-t használják úgynevezett polgári jogi ügyekben, ezek a mi kategóriáink szerint alkotmányjogi ügyek. Tehát a *class action* alkalmazása eléggé jellemző olyan esetekben, amikor valamilyen jogszabálynak az alkotmányosságát próbálja valaki kétségessé tenni. Gyakoribb azonban olyan esetben, amikor tömeges károkozás történik. Ez lehet akár valamilyen ipari baleset, környezeti kár, és nem utolsósorban a fogyasztóvédelmi ügyekben is jellemző. Az ilyen ügyeket azonban nem úgy kell elképzelni, hogy ezek

egyetlen célja valamilyen termék által okozott kár tömeges megtérítése lenne, hanem úgy is pl., hogy a megtévesztő reklámok által okozott sérelem orvoslására próbálják használni. Ennek a class action különböző típusai adnak lehetőséget. Aminek nagy gyakorlata van a 60-as évektől, az úgynevezett *antitröszt class action*, vagyis a versenyjogi témájú class action-ök, amiket a kartell-tilalmat megsértő, összebeszélő, árakat rögzítő vállalatcsoportok ellen alkalmaznak. Azt tudni kell, hogy az Egyesült Államokban háromszoros kártérítés jár annak, aki magánjogi kárát érvényesíti egy kartellező vállalaton. Ha ezeket az egyébként csekély értékű követeléseket megháromszorozzák, majd összegyűjtik őket egy többmillió károsult tömegbe, jelentős összegeket érhetnek el. Így az egyénileg érvényesíthetetlen követelés érvényesíthető válik, gazdaságos lesz.

Mik az előnyei és hátrányai a class action-nek?

Az előnyök és hátrányok számos csoportosítás alá vethetők. Jelentkeznek felperesi oldalon, alperesi oldalon, az igazságszolgáltatás és a társadalom oldalán. A felperesi oldalon hatalmas előnye az, hogy egy egyénileg érvényesíthetetlen követelést érvényesíthetővé tesz. Ez az alperesi oldalon természetesen hátránként jelentkezik, hiszen addig nem kell azzal a kockázattal számolni, hogy egy csekély értékű követelést rajta érvényesítenek. Vagyis bizonyos esetekben be kell kalkulálnia ezt a lehetséges igényérvényesítést, és nem tudja extraprofitként zsebre tenni az ebből a tevékenységből származó előnyt. A legegyszerűbb példa a környezetvédelmi class action. Ugye a legtöbb környezetszennyező nem számol azzal, hogy az állami bírságokon felül, amely egyébként egy lehetséges retorzió, fizetnie kell a környezethasználatért, esetleg magánembereknek is. Ha erre biztosítunk lehetőséget, peres utat, és ezt hatékonyra is tesszük, akkor ezt is be kell terveznie a költségvetésébe: ezzel tudjuk alakítani a károkozók jövőbeni magatartását, a károkozástól való tartózkodásra ösztönözni. Felperesek számára előnyös ez abból a szempontból – és ez már kifejezetten perjogi előny – hogy egy felperes aktivitásán túl a többi felperes aktivitását nem igényli. Ez egyébként bizonyos szempontból hátránként is jelentkezik, hiszen a többi felperes így nem lesz érdekelt ennek a pernek a vitélében, ami viszont az úgynevezett „*agency problem*”-et veti fel. Az *agency problem* (ügynöki probléma) azt jelenti, hogy a felperes és jogi képviselője ellenőrizetlenül marad, és nem feltétlenül az általuk képviselt csoport érdekeit képviseli, hanem a saját érdekei mentén viszi az egyébként nem csekély jelentőségű pert. Ennek az alperes oldalán meglepő módon, de vannak lehetséges előnyei. Az alperes, ha józanul méri fel a kockázatait, akkor esetleg tisztában lehet azzal, hogy jogsértő tevékenységet végzett, vagy legalábbis magas az esélye annak, hogy egy perben megállapítsák azt, hogy ő jogot sértett. Mindaddig, amíg egyesével indítanak ellene pereket, addig mindezen perek egyes költségei összeadódnak. Ehhez képest egy fajlagos költségelőnyvel bír egy class action, és ez a felperesi oldalon is előny. Viszont ha az alperesnek ezt a fajlagos költségelőnyt szintén beszámítjuk, akkor neki nem kell már megtéríteni az ezzel kapcsolatos egyedi költségek összegét.

Itt kell megemlíteni, hogy a class action egy reprezentatív eszközt, amelynél egy reprezentatív felperes a többiek nevében perel, a gyakorlatban azonban ez egy gyenge felperes. Neki a tömeget kellene képviselnie, akiknek – és magának is – jellemzően csekély értékű egyedi követelése van. Hatalmas tőkére lenne szüksége ahhoz, hogy egy-

egy ilyen igényt érvényesítsen, és rettenetesen sok időre, erőfeszítésre, befektetett munkára volna ehhez szükség. Praktikusan ezért az amerikai class action-ök nem úgy szoktak kinézni, hogy van egy reprezentatív felperes, aki keresztes lovagként felvállalja az igények érvényesítését, hanem a jogi képviselő az, aki aktív. Az erre szakosított ügyvédi irodák észlelik, hogy van valamilyen támasztható igény, sőt egyes irodalmi álláspontok megszarolható alperesről szólnak, aki valamilyen károkozó magatartást követett el vélt módon. Emellett megvan a kellő tőkénk és humán erőforrásuk, szakmai tudásuk ahhoz, hogy ezt érvényesítsék, és ezáltal olyan class action-öket is érvényesítenek, amely végső soron nagyon csekély eséllyel rendelkeznek arra, hogy sikerre menjenek. Mivel azonban – és itt a hátrány – egy class action tétje olyan hatalmas, hogy egy józanul gondolkodó, racionális üzletvezető nem meri kockára tenni a vállalatát, ezért legtöbbször ezek a class action-ök az eljárás korai – a befogadás – fázisában egyezséggel zárulnak. Erre mondja azt az irodalom egy jelentős része, hogy a class action-nek komoly zsarolási potenciálja van. Az biztos, hogy vissza lehet élni vele, de melyik olyan jogi eszköztől tudunk, amivel ne lehetne visszaélni?

Ezekén kívül van még egy fontos előny az alperes számára, hogy úgynevezett *'global peace'*-t, vagyis globális békét tud teremteni azáltal, hogy egy class actionben megegyezik. A class action-ök igen jelentős százalékában, többségében egyezés születik. Az alperes tehát ebben az esetben globális békét tud teremteni, és elzárja a felperesek tömegét a további egyes perindítástól. Például akkor volt például óriási jelentősége, amikor az azbeszt pereket tárgyalták, amelynek előzménye az volt, hogy az egyedileg indított perek a 70-es évektől lényegében megmérgezték, eldugították az amerikai igazságszolgáltatást. Perlavinának is nevezte ezt az irodalom. Az azbeszt-perekben az egyezés volt az egyetlen eszköz, amivel ezt meg lehetett oldani.

Társadalmi, bírósági szempontból milyen előnyökről és hátrányokról lehet beszélni?

Bírósági szempontból az egyik előnye a pergazdaságosság, vagyis tömegesen lehet elintézni az azonos jogi problémát felvető, hasonló tényeket, tényállást tartalmazó ügyeket. Ugyanakkor van egy hátrány is a bírói szervezet szempontjából, nevezetesen a class action bátorítja olyan ügyeknek is a bíróság elé vitelét, amelyek egyébként bíróságon nem jelentek volna meg. Azt tehát világosan kell látni, hogy amennyiben egy tömeges igényérvényesítő eszközt meghonosít a jogalkotó – és ennek egyik gyakorlati lehetősége az, hogy az eddig érvényesíthetetlen igényeket is becsatornázzuk a peres eljárásba – akkor azzal felbátorítjuk azokat, akiknek eddig csekély értékű igényei voltak, hogy eddig nem érvényesített igényeket vigyenek a bíróság elé. Bár ez növeli az ügyek lehetséges számát, az én véleményem az, hogy az államnak van felelőssége a tömegesen érvényesíthető igények egyszerűbbé tételéért, mert ezek a feltételezett károk a felperesek, fogyasztók, környezeti károsultak szerint léteznek. Meg kell adni a lehetőséget arra, hogy az igényüket bíróság előtt érvényesítsék, még akár azon az áron is, hogy pozitív eszközökkel bátorítjuk ezeknek az igényeknek az érvényesítését. Minden egyes pernek vannak társadalmi költségei, amelyeket nem a felperes vagy alperes fizet meg, hanem a társadalom, amelyekhez úgymond a társadalom hozzájárul. Ugyanakkor, ha valamilyen igény érvényesíthetetlen marad, annak szintén vannak társadalmi költségei, ugyanis károkozó magatartásra bátorítja az alpereseinket, a károkozókat. A class action-nek van egy nagyon fontos hatása, ez az úgy nevezett elrettentő-hatás. Ez pedig a már említett

kalkulációval függ össze, mely szerint magatartásához hozzá kell rendelnie, bele kell számítani azt is, hogy ezentúl érvényesíteni fognak rajta tömegesen ilyen igényeket.

Vannak olyan esetek, amikor az érintett személyek köre hatalmas, rengeteg embert érint egy-egy ügy. Hogyan határozható meg ilyen esetekben a személyek köre?

A mellimplantátumok körül volt egy hatalmas botrány pár éve, amelyek hasadtak, mivel gyenge anyagból készültek, és amikor hasadtak, karcinogén anyag távozott belőlük. Nagyon sok érintett volt, aki ennek a plasztikai műtétnek vetette alá magát. Meghatározható ezeknek a köre? Ha lehatároljuk ezeknek a személynek a körét, *opt-out* esetében semmire nem kell várakoznunk, hanem megpróbáljuk az alperes adatai alapján meghatározni, hogy hány személyről van szó. Ha az Egyesült Államokban megindul egy per, attól a pillanattól kezdve a feleket, így az alperest olyan együttműködési kötelezettség terheli, amit mi igen idegennek tartanánk. Az alperesnek kérés nélkül oda kell adnia a felperesnek olyan adatokat, információkat, adatbázisokat, és más bizonyítékokat, amiket a felperes adott esetben nem is igényelt (ún. *discovery*). A felperes pedig ezeknek a dokumentumoknak a birtokában alakítja a saját perét. Persze a felperesnek is kell bizonyítékokkal előállni, de nyilvánvalóan a számára ez egy nagyon előnyös folyamat. Opt-out esetén az alperes által közölt adatokból és kötelezően közzétett adatokból fogjuk körvonalazni azt az érintett ügycsoportot, amire nézve egyezséget kötünk, vagy ítéletet várunk. Ha megvan az a személyi kör, amire úgy gondoljunk, hogy ez ki fog terjedni, akkor megkötjük az egyezséget a személyek távollétében, akiket megpróbáltunk a lehetőség szerint az alperes nyilvántartásai szerint személyesen vagy hirdetmény útján értesíteni. Ha megszületett az egyezés, akkor olyan feltételek teljesítése mellett lehet a kártérítésért jelentkezni, ami igazolja, hogy ő valóban károsult volt. Például egy meghatározott időpontról fel tud mutatni egy számlát, amin szerepel a mellimplantátum beültetése.

Erre azt mondják, nem tart itt a magyar társadalom. És mi lenne, ha efelé haladnánk? Jómagam a nagyobb értékű, vagy akár a pár ezer forintot is meghaladó fogyasztási cikkek számláját elteszem: ez egy egyszerű, alakítható fogyasztói megszokás. Ráadásul manapság már nem kell feltétlenül a fogyasztónak rendelkeznie bizonyítékkal, hiszen ha bankkártyával fizetett, akkor rendelkezésre áll a bizonyíték erről valamilyen adatbázisban. Ez technikailag nagyon könnyen hozzárendelhető, jogilag persze meg kell oldani, hogy az alperesnek az érdekében nem álló bizonyításban közre kell működnie. Tehát sokkal könnyebben azonosítható egy csoport ma már informatikai eszközökkel, mint évtizedekkel ezelőtt volt.

Persze visszaélésekre is van példa. Konkrétan megtörtént az Kaliforniában – ami egyébként a melegágya ezeknek a sokszor visszaélésszerű pereknek –, hogy egy autókkal kapcsolatos tömeges perben, ahol ötezer fogyasztó volt hozzávetőlegesen érintett, az egyezés után alig 8 pont vettek igénybe a kibocsátott ötezerből. Ennek ellenére az ügyvéd az egymillió dollárt meghaladó munkadíjat érvényesítette az alperes által képzett alapból. Ez egy kétségtelen diszfunkcionális alkalmazása a class actionnek, ami ellen az amerikaiak is harcolnak.

Hogyan nézne ki a csoport képzése egy opt in rendszerben? Ott előre kell igazolni a feleknek, hogy a feltételek megfelelnek. Már a csatlakozás esetén is igazolnom kell, hogy rám ezek érvényesek, például egy részvény felmutatásával. Magasabb szervezési költségei vannak, ugyanakkor valószínűleg a dogmatikai tisztaság, különösen is a perbeli rendelkezési jog, mint alapjog tiszteletben tartása miatt mi sem fogjuk tudni máshogy megoldani ezt.

Az angolszász típusú jogrendszerekben, ahogy említette, viszonylag hatékonyan működik a class action. Viszont lehet-e ezt integrálni egy kontinentális jogrendszerbe, illetve van-e már rá példa?

Van. Az Európai Unióban jelenleg folyik egy jogalkotási tevékenység, ez a *collective redress* intézménye. Ennek egy érzékelhető alapfeltevése, hogy a közös igényérvényesítés bármilyen lehet, csak ne olyan legyen, mint az amerikai típusú class action. A hátrányok fényében, amelyeket én is az előbb említettem, és azon intések fényében, amelyeket többször kaptam az amerikai kollegákkal, kutatókkal, bírókkal való beszélgetés során, ezeket nem lehet félvállról venni, főleg egy olyan multinacionális felelősséggel rendelkező jogalkotónak, mint az Európai Unió. Egyes tagállamokban azonban már szintén bevezettek hasonlókat. Angliában, ami ugye angolszász jogrend alapítója, van reprezentatív perlekedési eszköz, valamint az úgynevezett *GLO*, a *group litigation order* is létezik. Ez összefogja a már megindított pereket, és mintegy egyesítési eszközként működik. Portugáliában van szintén reprezentatív eszköz. Dániában, a Skandináv országokban szintén meghonosodott a jogintézmény. Egy másik érdekes példaként Franciaországot lehet említeni, ami kollektív igényérvényesítő eszközt honosított meg a tavalyi, tavalyelőtti év folyamán, Olaszországhoz hasonlóan. Ezek közös jellemzője, hogy a gyakorlatban kevésbé működnek, az ilyen perek száma nem magas. Nem értek el arra a hatékonysági szintre, mint az amerikai típusú class action. Ez nem biztos, hogy nagy baj, tekintve, hogy az amerikai típusú class action-nek megvoltak a hátrányai is.

Arra is van példa, hogy az elrettentés túlzott fokára is eljuthat egy bizonyos igény tekintetében a jogrendünk. Ez nem önmagában a class action-höz kapcsolódik, általánosabb kérdés, pl. az orvosi felelősség kapcsán. Vannak olyan tagállamok az Egyesült Államokban, amelyekben az orvosok már figyelembe veszik azt, hogy az adott államban van-e felelősséget kizáró vagy korlátozó rendelkezés, és ha nincs, akkor nem telepednek le, nem gyakorolnak ott orvosi tevékenységet. Ugyanígy, az egyes Európai Unió tagállamok között verseny van a jogrendjük tekintetében is. A verseny szempontjából nyilvánvalóan hátrányos lesz az, ha egy túlságosan jól működő tömeges igényérvényesítő eszköz van valamelyik országban, mert az az ipari érdekek számára sértő. Érdemes figyelembe venni azt, hogy amikor a *collective redress*-szel kapcsolatosan az Unió elkezdte a jogalkotást, rengeteg válasz érkezett egyetemi, akadémiai berkekből, illetőleg ipari érdekeltektől, *stake holder*-ektől. És az ipari érdekeltek egytől egyig a végsőig tiltakoztak az ellen, hogy hasonló eszközt bevezessenek az Unióban. Nyilván az ilyen tiltakozásoknak van egy racionális indoka. Arra legtöbbször viszont nem adnak választ, hogy mi legyen helyette, ami kevésbé terhes számukra, de az általam már jelzett előnyöket érvényesíti.

Hadd említsek még két fontos példát. A holland kollektív igényérvényesítési eszköz egy nagyon érdekes eszköz, ahol kizárólag egyezségkötésig lehet vele reprezentatív kollektív igényérvényesítést véghezvinni. Amennyiben azonban egyezséggel nem zárul le, úgy már bírósági úton tömeges igényérvényesítésre nincsen mód. Ezt számos irodalmi álláspont kritizálja, mert a kárhozottatott zsarolási potenciál hiányzik belőle. Ugyanakkor viszont látni kell, hogy a holland eszköz működik, de az én megítélésem szerint leginkább azért, mert az alperesi vállalatok, a tömeges jogsértők számára biztosít egy nagyon előnyös környezetet arra nézve, hogy globális békét tudjanak teremteni a jogsértettekkel szemben. A német példa a magyar kodifikációban is szolgálhat mintaként. Ez a német dogmatika igényességre jellemző módon, azzal összhangban egy olyan megoldást alkalmaz, ami összeférhető a kontinentális és a német típusú polgári eljárással. Ebből talán az is következik, hogy a miénkkel is összeegyeztethető lenne. az ún. *KapMuG.*, vagyis értékpapírbizonyosítóból származó igények teszt-eljárása, amely tárgyi hatályában ezekre az igényekre korlátozott. Ha teszteljárás iránti kezdeményezést nyújtanak be, akkor a bíróság megvizsgálja, hogy indokolt-e. Ha indokolt, és minimum összesen tízen csatlakoznak ehhez a teszteljáráshoz, akkor ebben az eljárásban fogják eldönteni az adott összefüggő tényanyagot és jogalapot. Amikor megszületik a közös döntés, amely egyébként végigmegy a kellő jogorvoslati fórumokon, akkor ennek a jogereje ki fog hatni a további hasonló – a teszt-ítélet megszületéséig felfüggesztett – eljárásokra, és azokat egyedi perben tovább tárgyalják, de immár a teszteljárásban születik döntés az alapkérdésre, amely például a jogellenesség kérdésére kihat. A Deutsche Telekom részvényeivel kapcsolatos visszaélések miatti eljárások a 2000-es évek elején kezdődtek, és még mindig nem zárultak le. Mindazonáltal már más értékpapírral kapcsolatos visszaélések miatt is kezdődnek természetesen perek, tehát használják az eszközt a jogalkalmazók, és egyre inkább bejáratozik, alkalmassá válik rendeltetésére. 2012-ben egyébként jelentősen átalakították, és egyszerűbbé tették például a hozzá való csatlakozást. Tehát a kezdeti hibáit kezdi levetkőzni, éppen ez jelzi azt, hogy valószínűleg inkább fog tudni mintául szolgálni egy magyar jogalkotásban, mint a szívemnek kedves, de tőlünk jogi megoldásaiban távol álló *class action*.

Már elfogadta a Kormány az új polgári perrendtartás koncepcióját. Milyen lehetőség van arra, hogy Magyarországon is legyen egy ilyen kollektív igényérvényesítési eszköz?

A Kormány is, de a Kodifikációs Főbizottság és Szerkesztőbizottság is kifejezett igényként fogalmazta meg azt, hogy szülessen kollektív igényérvényesítési eszköz. Itt van egy terminológiai probléma, amire hadd hívjam fel a figyelmet. Az Európai Unió eszközt, a *collective redress*-t magyarul kollektív jogorvoslatra fordították. Ez egy súlyos tévedés, fordítási hiba. Igazából sokkal alkalmasabb erre a kollektív igényérvényesítés, mint terminológiának a használata. Magyarországon tehát szintén indokolt a kollektív igényérvényesítés bevezetése. A Harsági Viktória professzor asszony elnöklése alatt munkálkodó albizottság nagyon alaposan körbejárta ezt. Ebben a bizottságban a hivatásrendek közül többek is részt vettek. A munka során funkcionális megközelítést alkalmaztunk az Elnök asszony vezénylete alatt, abban a tekintetben, hogy nem kívántuk kifejezetten egy vagy másik jogrendnek a mintáját lemásolni. A *class action* beillesztése a kontinentális gyökerű magyar jogrendben a lehetetlenséggel lenne határos, még ha akarnánk is, mégpedig azért, mert annak a működéséhez szükséges feltételek azok abban

a társadalmi rendben, a jogrendben, a perlekedés kultúrában adottak, és nem is feltétlenül előnyösek még ott sem. Ott is küzdenek azzal, hogy a visszaéléseket megpróbálják visszaszorítani.

Miért nem lehet integrálni a mi jogrendszerünkbe?

A bírói rendszerünk gyökeresen más, nincs esküdszéki rendszer, és ami még fontosabb, hogy nem biztos, hogy a civil társadalomnak az érettsége megvan hozzá. Az Egyesült Államokban van egy kifejezetten a tisztességes class action-nel foglalkozó civil szervezet, a *Center for Class Action Fairness*, amely támogatásból és más forrásból azzal foglalkozik, hogy a távollévő felpereseket és azok érdekeit egy-egy eljárásban képviselje szükség esetén. Ezzel csökkenti azt a hátrányt, mely szerint a felperes és az ő jogi képviselője, sokszor mintegy magára hagyja a távollévő felpereseket, és a saját érdekeit, nyilvánvalóan az ügyvédi munkadíjban jelenlevő saját érdekeit képviseli. A bíróságok által nem kellő módon ellenőrzött egyezségeket vizsgálja, és az eltúlzott ügyvédi munkadíjak mérsékléséért, vagy más törvénysértő feltételek mérsékléséért avatkozik be az eljárásba. Ehhez nem biztos, hogy megvannak a magyarországi társadalmi feltételek.

Én hiszek az igazságszolgáltatásban, amely felkészíthető egy ilyen kihívásra. Más kérdés, hogy az újdonságtól a jogászok általában húzódoznak. A jogászi konzervativizmus egy újdonság elől elzárkózik, még inkább egy olyan elől, ami újszerű, hatalmas munkával fog járni. Ezzel együtt hiszek abban, hogy a jogászi hivatásrendek fel fognak tudni erre készülni és alkalmazni fogják azt. Egyes ügyvédi irodák már most ugrásra készen állnak, fájlukba gyűjtögetik azokat az eseteket, amelyek felvethetik azt, hogy tömeges igényérvényesítés esetén, mondjuk például fogyasztói jogsértésnél valamilyen igényt érvényesítsenek. Ehhez egy jól működő rendszert kell majd létesítenünk.

Milyen minták merültek fel a kodifikációs munka során?

Attól mindenképpen elzárkózott az Elnök asszony, hogy egy meghatározott ország mintáját alkalmazzuk, és ebben csak egyetérteni lehet vele. Inkább a funkcionális megközelítést alkalmazzuk, nevezetesen az eljárás célját, menetét, az egyes eljárási eszközöket, amelyek ezek előrelendítését segítik. Próbáltuk megvizsgálni az egyes mintákat, hogy ott hogyan oldják az adott eljárási lépéshez kapcsolódó, vagy eljárás intézményéhez kapcsolódó problémákat, és amikor úgy láttuk, hogy valami elméleti szempontból megfelelőnek tűnik, akkor azt megpróbáltuk abba az adott lépésbe beilleszteni. Meg kell próbálni a funkciónak, az adott eljárási intézménynek leginkább megfelelő eszközt megtalálni, és azt illeszteni a magyar jogrendbe, figyelembe véve a magyar jogrend eljárási hagyományait is. Itt azonban arra rá kell mutatni, hogy a magyar jogrend ebből a szempontból kevés, mondhatni semmi hagyománnyal nem rendelkezik. Viszont egy kollektív igényérvényesítési eszköz mintegy rátelepedne a meglévő perrendre, és alkalmazná annak például az egyezséggel, perköltséggel, határozattal kapcsolatos szabályait. Tehát akkor, mikor megalkotunk egy kollektív igényérvényesítési eszközt, azt kell látnunk, hogy az nem lóghat ki teljesen a perrendünkből. A funkcionalitását ahhoz kell igazítanunk, hogy a perjogi keretekbe még beilleszthető legyen.

Nemrég rendeztek egy konferenciát,¹ ahol Dr. Varga István az előadásában erőteljesen hangsúlyozta, hogy a kontinentális hagyományokkal, illetve az általuk elképzelt szabályozási irányvonallal az áll összhangban, ha a felek rendelkezési jogát minél jobban szem előtt tartják, és a rendelkezési jog messzemenő védelme mellett foglalt állást. Például az amerikai rendszerben felvázolt opt-out rendszer mennyire fér össze a rendelkezési joggal?

Először, hogy sokkoljam az olvasókat, az amerikai rendszerben három altípusa van a class action-nek. Az első kettő kötelező, és csak a harmadik az, ami opt-out, vagyis, hogy egyáltalán lehetőséget ad a kilépésre. Persze az első típusú kötelezőt jellemzően az általunk alkotmányjoginak tekinthető esetek, például jogszabályok alkotmányossági kifogásolása körében használják, a második pedig az *injunctive class action*, ahol monetáris marasztalás nincs, tehát nem pénzfizetésre, hanem valamilyen magatartásra fognak kötelezni. Kötelezhetnek például arra, hogy azt a kijelentést, hogy egy bizonyos mogyorókrém az egészséges reggeli része, ne használja a fogyasztókkal szemben – tényleges példa! A fogyasztói class action-nél sikerült elérni azt a hatalmas eredményt, hogy a fogyasztókat félrevezető kifejezést mellőzze, és használja például úgy, hogy az egészséges reggeli része lehet más tápanyagok mellett. Ez furcsának tűnik a mi szemszögünkből, de ha jobban belegondolunk a fogyasztói társadalomba, akkor azt kell látnunk, hogy Európában tömegével sértik meg ezeket a szabályokat, és ezeket kizárólag az állam érvényesíti. Mivel jár ez? Hogy az állam korlátozott erőforrásai és akarata ezeknek a szabályoknak az érvényesítésére mindig hagy egy komoly jogsértői réteget. Hogyha egy kollektív igényérvényesítési eszközt adunk erre, akkor lesznek olyan emberek, jogászok, akik ezeknek az érvényesítését fel fogják vállalni, és ezzel társadalmi hasznot is hajtanak, nyilvánvalóan a saját pénzügyi előnyük reményében.

Azt hinnénk, hogy az amerikaiak nem tulajdonítanak nagy jelentőséget a miáltalunk rendelkezési jognak aposztrofált intézménnyel. Ez tévedés, mert ignorálja azt a tényt, hogy amerikaiak ugyanazon bírósági rendszeren belül egyben alkotmánybíráskodást is folytatnak. Az Amerikai Szövetségi Legfelső Bíróság számos esetben foglalkozott a *class action* alkotmányosságával, annak is az eljárási lenyomatával, az adekvát képviselet elvével. A távollevő feleknek adekvát képviseletet kell biztosítani. Amennyiben a reprezentatív felperes és az ő jogi képviselője nem alkalmas arra, hogy megfelelő képviseletet biztosítson a pert saját nyilatkozatokkal nem akaró feleknek, akkor a bíróság lecserélheti a jogi képviselőjét. A bíróság rendelkezhet úgy, hogy a *class counsel*, azaz osztályos jogi képviselő nem alkalmas arra, hogy ellássa ezt a képviseletet, ilyenkor az az ügyvéd, aki az egészet kezdeményezte, ki lesz zárva az eljárásból adott esetben.

Az Amerikai Szövetségi Legfelső Bíróság számos alkalommal utalt arra, hogy mindenkinek joga van az egyéni perindítás feletti kontroll fenntartására. Ez a mi terminológiánk szerinti rendelkezési jog, amit ők a '*control over the litigation*' kifejezéssel illetnek. De abban az esetben, hogyha ezt mintegy negatív rendelkezési jogként érvényesítjük, és azt mondjuk, hogy mindenkinek megvan a joga ahhoz is, hogy ne indítsa meg az adott pert, akkor az emberek jelentős része nem fogja megindítani az

¹ Dobos Zoltán, Hegedüs Zsófia, Nagy Gergő: *Az új Polgári Perrendtartás – Konferencia a várható újításokról*. Lásd: <http://www.arsboni.hu/ujpp-konferencia.html> (Letöltve: 2015.09.10).

eljárást. Így ugyanott vagyunk, ahonnan indultunk, mely szerint a tömeges jogsértőt nem rettentjük el a jogsértéstől, nem lesz akár tudatában annak, és végképp nem számol azzal, hogy felelősséget kell vállalni a tömeges csekély jogsértései miatt.

A német megoldás dogmatikailag tiszta: megkívánja az egyéni perindítást, ill. a már megindított egyéni pereknél a teszt-eljárás megindulása esetén lehetővé teszi a kilépést. Általánosságban: ha meg is indítják az akaratom nélkül adott esetben az eljárást egy meghatározott csoportra nézve, mindaddig, amíg megvan a lehetőségem egy hozzám kétségtelenül eljuttatott felhívás alapján kilépni ebből a perből, akkor én nem látom azzal kapcsolatban a problémát, hogy ennek a pernek az eredményéből részesüljek. Szerintem ez az opt-out rendszer a rendelkezési jogot kielégítené. Ennek ellenére egyet kell értenem azzal a konszenzusos véleménnyel, amiben osztjuk a Varga professzor által felvetetteket. A mi eljárásjogi hagyományaink, ideértve az alkotmányjogi hagyományainkat és eljárásjogi hagyományainkat is – bárha az én megítélésem szerint néhány ponton talán „túlvédene” –, mégis a mieink, védendő értékeink. Az alkotmányos rendelkezési jog tartalma nagy hagyományokkal bíró fogalom, illetőleg alapelv, amelyet a hatékonyság jegyében sem csorbíthatunk ki teljesen.

Melyik rendszer lenne alkalmasabb Magyarországon, az opt-in, vagy az opt-out? Összefügg ez más perjogi intézményekkel?

Azt kell látnunk, hogy az opt-out rendszer – sajnálatomra – nem alkalmas arra, hogy Magyarországon meghonosítsák. Ha megnézzük a collective redress-szel kapcsolatos ajánlást, az azt mondja, hogy főszabály szerint a bejelentkezésen, tehát az opt-in-en alapuló rendszert kell működtetni, kivéve, hogyha a jogalkotó megindokolja, hogy valamilyen egyedi körülmények miatt egy opt-out rendszert is lehet alkalmazni. Tehát az Európai Unió nem mondja, hogy teljesen kizárt, csak azt mondja, hogy ne ez legyen a főszabály. Ebből nekem az következik, hogy alkothatunk és alkothatnánk opt-out rendszert.

Mi az értelme az opt-out rendszernek? Minek kell bajlódni vele, ha egyszer rendelkezési jogelvi megfontolásai azok az opt in felé sodornak minket? Ez igazából egyszerű pénzkérdés, a csoportszervezésnek a költségei különbözőek az opt-in és az opt-out rendszer esetében. Az opt-out-nál a csoport szervezése abból áll, hogy feltűnik egy reprezentatív felperes és az ő jogi képviselője. A jogi képviselő azt állítja, hogy szerinte a csoport lehatárolható földrajzilag, térben, időben, személyileg. Meghatározza a paramétereket, amellyel definiálható az adott csoport, például a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében lakó 18-49 év közötti felnőttek csoportja, akik választójoggal és állandó lakóhellyel rendelkeznek: ők lennének az osztály a tagjai. Ez egy még bizonytalan kontúrvonalú, de véges csoport, amely szervezési költsége ennyi volt: absztrakt módon meghatároztam, hogy mi ez a személyi kör. Ezek után a szervezéshez persze hozzáadódik az adminisztratív költség, vagyis mindenkit ki kell értesíteni. Az Egyesült Államokban ennek a költségét megpróbálták ráterhelni az alperesre, ez nem sikerült és nálunk sem sikerülne; vagyis adott esetben ez nyilvánvalóan a felperesnek és az ő jogi képviselőjének a terhére fog esni. De a lényeg az, hogy a költségek nyilván jóval csekélyebbek, mintha azt feltételezzük, hogy ugyanígy lehatároljuk a csoportot, majd őket egyesével értesítjük, és megpróbáljuk rábírnunk, hogy csatlakozzanak a csoporthoz. Ez a csoportképzés

szociológiájából fakad. Ha valaki kap arról egy értesítést, hogy egy adott csoportban kizárólag előnyöket szerezhet, ahogy a class action-ben elvileg ez a helyzet, akkor nincs indoka arra, hogy kilépjen a csoportból. Viszont hogyha egy olyan értesítést kap, hogy beléphet egy perbeli csoportba, azonban az azzal járó költséget az ő fejére eső részek tekintetében esetleg viselnie kell(het), olyankor kevés érdeke szól amellett, hogy belépjen.

Magyarországon egyrészt az Unió ajánlása miatt, és a perjogi hagyományaink miatt sem tudunk majd eltekinteni a „vesztes fizet” perköltségviselési elvtől. Persze vannak kivételek a perköltségviselés szabályai alól is, de ezt valószínűleg nem tudnánk beszuszakolni oda. Ennek az eredménye az lesz, hogy a felperesnek egy fokozott veszéllyel kell szembenéznie, nevezetesen vagy egyénileg (ha reprezentatív felperesről van szó), vagy pedig ha csoportról van szó, amelyet képeztünk, akkor viselnie kell egy pernyertes alperes költségeit. A pernyertes alperes ezzel pedig zsarolási pozícióba kerül, mégpedig azzal, hogy felhajtja az ésszerű és indokolt költségeit. Ezt azért könnyebben megteheti egy vállalat, elég az, ha egy jogtanácsos helyett negyvenet alkalmaz, és azt is tudja mondani, hogy ez indokolt volt, hiszen nagy kockázattal nézett szembe. Ez egy darwini tanulási processzus. Azok az ügyvédek, akik ezzel fognak foglalkozni, nagyon hamar rá fognak jönni erre, és fogják értékelni ezeket a kockázatokat.

Várhatóan a kollektív igényérvényesítési eszköznek akkor lesz tere és igazi gyakorlata, ha az pénzbeli marasztalásra is irányulhat, ezért egy-egy ilyen pernek a megindítása és vitele szigorúan racionális döntés eredménye lesz. Az érzelmi kérdéseknek, mint például egy családi viszonyban, vagy akár egy ingatlannal kapcsolatos viszonyban is akár jelen van, nem lesz helye. Ezek a döntések szigorúan pénzügyi alapon fognak megszületni. Én abban hiszek, hogy a perindításra képes és alkalmas személyeknek pénzügyileg vonzóvá kell tenni ezt az eszközt, különben nem mernek majd belemenni. Ennek nem feltétlenül felel meg a pervesztes fizet elve, ez valószínűleg arra fogja indítani a felpereseket, hogy csak olyan pereket indítsanak meg, ahol túlbiztosítják az ő pernyertességüket. Ugyanakkor viszont azt látnunk kell, hogy ez összhangban áll az Európai Unió szándékával, mely szerint inkább kevesebb kollektív igényérvényesítést engedélyezzünk, mintsem alaptalanokat. Ez egy jogalkotói választás, hogy ki mellé tesszük le inkább a voksot: a fogyasztók mellé, vagy az ipar mellé.

Ha jól látom, nem csak a bírói szervezetrendszernek kell átalakulnia a csoportos kereset bevezetése esetén, hanem más jogászai pályáknak is. Magyarországon eléggé elterjedtek a kisebb ügyvédi irodák. Vajon ők is tudnának vinni ilyen ügyeket?

Az biztos, hogy egy magyar osztályos keresetnél, ha szabályozzuk ezt, nem nézne ki jól, ha azzal indítanánk, hogy piacorklózó eszközként a kis ügyvédi irodákat kizárjuk belőle. Magyarországon jelen vannak azok az amerikai, illetve nyugat-európai gyökerű nemzetközi ügyvédi irodák, amelyek rendelkeznek a humán erőforrással, tudással, tapasztalattal, kapcsolatrendszerrel, és nem utolsósorban tőkével, hogy ezeket az ügyeket minden probléma nélkül tudnák vinni. A kérdés inkább az, hogy ki akarjuk-e zárni a kisebb magyar ügyvédeket erről a piacról? Én annak tudnék örülni, hogyha nem zárnánk ki, és mindenkinek helye lenne a nap alatt. A másik oldalról viszont biztosítani kell a

megfelelő képviseletet, vagyis a magyar terminológia szerint a felperesek célszerű és megfelelő képviseletét.

Az első kérdésre válaszolva azonban: igen, a magyar jogászai hivatások gondolkodását – már akik ezzel fognak foglalkozni – biztosan át fogja alakítani az intézmény, bármilyen mintán is alapuljon az.